

Zdzisław Libera

O pracy naukowej i działalności pedagogicznej Eugeniusza Sawrymowicza

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 9, 5-12

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prof. dr Eugeniusz Sawrymowicz

EUGENIUSZOWI SAWRYMOWICZOWI

*badaczowi, edytorowi i popularyzatorowi
literatury okresu romantyzmu,
zasłużonemu nauczycielowi i działaczowi
Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*

*Zarząd Główny Towarzystwa,
przyjaciele i współpracownicy*

Zdzisław Libera

O PRACY NAUKOWEJ I DZIAŁALNOŚCI PEDAGOGICZNEJ
EUGENIUSZA SAWRYMOWICZA

Zainteresowania naukowe profesora Eugeniusza Sawrymowicza skupiają się głównie na literaturze i kulturze polskiego romantyzmu. Centralnym tematem jego pracy badawczej jest życie i twórczość Juliusza Słowackiego, któremu poświęcił wiele różnego rodzaju publikacji i którego jest jednym z najwybitniejszych znawców.

W dorobku naukowym profesora Sawrymowicza wyróżnić można prace edytorskie, rozprawy analityczne i materiałowe oraz studia syntetyczne. Oprócz prac o charakterze filologicznym i biograficznym oraz interpretacji tekstów literackich ogłosił także książki popularnonaukowe, artykuły z dziedziny metodyki nauczania języka polskiego i podręczniki szkolne. Pod jego redakcją ukazuje się popularna w środowisku nauczycielskim *Biblioteka Analiz Literackich*.

Kiedy profesor Julian Krzyżanowski objął naczelną redakcję *Dzielt Słowackiego* przygotowywanych przez Towarzystwo Literackie im.

A. Mickiewicza (Wrocław 1949), Sawrymowicz stał się jego najwybitniejszym współpracownikiem. W jego opracowaniu ukazały się poematy i utwory dramatyczne. Poza tym utwory Słowackiego (liryki, poematy i dramaty) wydawał Sawrymowicz oddzielnie w „Naszej Bibliotece” Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i Spółdzielni Wydawniczej „Kraj” opatrując je odpowiednimi wstępami, posłowiem i przypisami.

Jako wydawca tekstów Słowackiego Sawrymowicz reprezentuje stanowisko edytora, który pragnie połączyć szacunek dla woli autora z troską o czytelnika. Nie wdaje się tedy w zawile interpretacje tekstologiczne, natomiast szuka rozwiązań prostych, odpowiadających poczuciu zdrowego rozsądku i zasadzie czytelności utworu. Tak więc na przykład odwołując się do woli poety, który w testamencie swym polecił przyszłemu wydawcom *Balladyny* poprawić jej tekst według rękopisu, Sawrymowicz przy wydawaniu tragedii, ustalił jej redakcję na podstawie konfrontacji pierwodruku z rękopisem. Wskutek tego odbiega ona w szczególności od tekstów wydań dawniejszych a także i od tekstu w IV tomie *Dzieł wszystkich Słowackiego* pod redakcją Juliusza Kleina. Starał się Sawrymowicz zachować pewne właściwości pisowni poety odbijające jego indywidualną lub regionalną wymowę.

Wybitnym osiągnięciem w dziedzinie pracy edytorskiej było wydanie *Korespondencji Juliusza Słowackiego* (t. 1 i 2, Wrocław - Warszawa - Kraków 1962). W odróżnieniu od dotychczasowych wydań zbiorowych listów poety *Korespondencja* obejmuje zarówno listy Słowackiego, jak też listy pisane do niego. Sawrymowicz odszedł od tradycyjnego układu listów autora *Beniowskiego*. Respektował on bowiem zasadę bloków według adresatów. Osobno tedy wydawano listy do matki, osobno listy do Teofila i Hersylii Januszewskich, osobno do innych krewnych i znajomych. Sawrymowicz przyjął zasadę układu chronologicznego bez wydzielania w osobną całość listów do matki. Wyjaśniając znaczenie i potrzebę tego rodzaju układu wydawca *Korespondencji* dowodził, że wydaje się on z wielu względów najbardziej wskazany. „Jest to mianowicie pierwsze wydanie listów Słowackiego, zaopatrzone w bogaty i wszechstronny komentarz. W takim ujęciu stają się one nie tylko dziełem sztuki epistolograficznej, ale także dokumentem. Dokumentarną zaś ich wartość można podkreślić w znacznie wyższym stopniu przy układzie chronologicznym niż przy blokowym. Po drugie dążeniem wydawcy było m.in. skorygowanie zadawnionych błędów i nieścisłości w oznaczeniu chronologii listów Słowackiego”¹.

Korespondencja przynosi zatem zbiór listów poety i do poety wraz z obszernym komentarzem filologicznym i rzeczowym. Komentarz filologiczny obejmuje informacje o źródłach tekstów i metodzie ich opracowania, komentarz rzeczowy zawiera zaś obszerne przypisy o czasie i oko-

licznościach napisania listu, o jego związkach z innymi listami oraz z twórczością poetycką Słowackiego, ustala źródła cytat i wyjaśnia fragmenty aluzyjne. Poza tym obejmuje noty biograficzne ujęte w alfabetyczny spis na końcu książki.

W metodzie edytorskiej przyjął Sawrymowicz zasady, które określają jego postawę jako wydawcy naukowego. Szanując regionalizmy oraz cechy indywidualne poety, zachowując w zasadzie znamienne oboczności pisowni, w wypadkach szczególnych a specjalnie zawyłych przechylał się na rzecz zasad obecnie obowiązujących w pisowni notując w uwagach wstępnych lub uwagach wydawcy powody takich czy innych odstępstw od autografów. Szczególnym walorem *Korespondencji* jest jej komentarz rzeczowy. Ileż tu wiadomości szczegółowych, ileż wyjaśnień tłumaczących zaszyfrowane informacje o charakterze politycznym, ileż udanych prób rozwiązania różnego rodzaju aluzji, w jakie korespondencja poety obfituje... Sawrymowicz włożył w opracowanie komentarza mnóstwo pracy wymagającej penetrowania zasobów archiwalnych w kraju i za granicą. W rezultacie powstała przy okazji opracowania listów poety i do poety prawdziwa encyklopedia wiedzy o Słowackim i jego współczesnych.

Niezależnie od pracy nad korespondencją autora *Balladyny* zajmował się Sawrymowicz badaniem życia poety. Owocem tych badań stał się *Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego* przygotowany przy współpracy Stanisława Makowskiego i Zbigniewa Sudolskiego a wydany w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich w 1960 r. Z dwóch możliwych koncepcji „kalendarza”, reprezentowanych przez dzieło Juliana Krzyżanowskiego poświęcone życiu i twórczości Sienkiewicza oraz *Kronikę życia i twórczości Mickiewicza* pod redakcją Stanisława Pignonia — Sawrymowicz stworzył jak gdyby trzecią, rezygnując z daleko idącej drobiazgowości, ale nie ograniczając się jedynie do rzeczy podstawowych.

W ten sposób powstało dzieło niezbędne dla każdego, kto interesuje się Słowackim. *Kalendarz* bowiem zgromadził i odpowiednio oświetlił wszystkie fakty dotyczące życia i twórczości Słowackiego, jakie udało się zebrać. Znalazły się tu fakty poważne, doniosłe, jak i drobne, które nie są jednak bez znaczenia, gdy chodzi o interpretację tego czy innego szczegółu z życia i twórczości poety. Bez selekcji wystąpiły także fakty związane z recepcją dzieł Słowackiego wśród współczesnych. Natomiast selekcję zastosowano przy doborze wydarzeń politycznych. Do *Kalendarza* „weszły” te tylko, z którymi życie Słowackiego w jakiś sposób się wiązało, natomiast wszystkie inne, bez większego znaczenia, pominięto. *Kalendarz* ma również wartość dokumentarną, albowiem fakty są w nim nie tylko zanotowane, ale i omówione, to znaczy, że autorzy starali się uzasadnić ich rolę w życiu i twórczości poety. Na uwagę zasługują jeszcze materiały uzupełniające, które obejmują nekrologi i wspomnienia, dzieje sławy

pośmiertnej (1850 - 1959), informacje biograficzne o członkach najbliższej rodziny oraz informacje biograficzne o przyjaciółach i znajomych.

W pracy nad kalendarium życia i twórczości Słowackiego ujawniły się wyraźnie indywidualne cechy Sawrymowicza jako badacza i historyka literatury, a więc zainteresowanie biografistyką, dociekliwość krytyczna, skrupulatność, rzeczowość, zamiłowanie szperacko-archiwalne. Układ i konstrukcja *Kalendarza* wyrażają troskę o czytelnika, o użytkownika dzieła przeznaczonego dla szerszych kręgów odbiorców.

Jako autor wielu rozpraw analitycznych zawierających interpretacje tekstów literackich Sawrymowicz reprezentuje metodę, która łączy elementy genetyzmu z cechami krytyki immanentnej. Nie pomija tedy szczegółu biograficznego, uwzględnia w szerokim wymiarze tło historyczne, zwłaszcza zjawiska kulturowe, by wszystko to wykorzystać w analizie dzieła i w charakterze jego walorów. Szczególną uwagę badacza przyciąga symbolika scen i postaci. Niepokoją go niejasności, sprzeczności i niekonsekwencje. Wszystko to stara się wyjaśnić, ale nie za wszelką cenę. Cechą Sawrymowicza jest ostrożność w wypowiedzaniu sądów. Unika pochopnych i nieudokumentowanych uogólnień, natomiast chętnie wypowiada się w formie hipotez, które stara się obwarować poważnymi argumentami. Tak więc w toku wywodów badacza spotkać się można z tego rodzaju wyrażeniami, jak „na pytanie to nie można niestety dać odpowiedzi zupełnie jasnej”, albo „z dużym prawdopodobieństwem można odczytać”, albo „zapewne więc harfa jest symbolem poezji mesjanistycznej” itp. Ostrożność ta wynika, jak się zdaje, z ogólnego przekonania, że sfera poezji, zwłaszcza symbolicznej, z natury rzeczy jest wieloznaczna, a jej interpretacja nie może się odwoływać do kategorii żelaznej logiki obowiązującej w naukach ścisłych.

W charakterystyce artystycznych walorów dzieł poety Sawrymowicz unika pedantycznych analiz formalnych. Metoda opisu polega na wskazaniu elementów znaczących, odsłania to, co stanowi w przekonaniu autora o sile ekspresji i oryginalności obrazu. Toteż na przykład w studium o lirykach Słowackiego wskazuje na bogactwo języka poetyckiego, zwraca uwagę na kunsztowne pary rymowe i różnorodność form wierszowych. W rozprawie o *Balladynie* rozwija zagadnienie ludowej stylizacji baśniowej utworu, by następnie ujawnić jej związki z problematyką ideową tragedii.

Jak gdyby podsumowaniem wieloletnich badań analitycznych i prac edytorskich była monografia o Słowackim wydana w serii „Profile” i wielokrotnie wznawiana. Od czasów wielkiej monografii Juliusza Kleinera *Juliusz Słowacki. Dzieje twórczości* nie mieliśmy w naszej historiografii literackiej pracy, która by stanowiła zarys syntetyczny życia i twórczości poety. Książka Sawrymowicza odpowiadając założeniom serii wydaw-

niczej jest monografią popularną, ale opiera się ona na samodzielnych badaniach. Należałoby raczej powiedzieć, że jest to monografia, która opiera się na mocnych podstawach naukowych i jest rezultatem najnowszych osiągnięć w dziedzinie badań nad romantyzmem i Słowackim, ale w sposób przystępny, bez nadmiernego aparatu filologicznego przedstawia życie i omawia twórczość autora *Króla Ducha*. Dodajmy, że każde następne wydanie, w szczególności wydanie trzecie, przynosiło uzupełnienia i zmiany, które charakteryzują autora jako badacza czuwającego nad postępem nauki i wrażliwego na to, co ona wnosi do wiedzy o poecie.

Wierny swej metodzie usiłującej przedstawić poetę z różnych stron Sawrymowicz stworzył portret literacki Słowackiego jako człowieka i artysty. Przedstawił go zatem na tle życia rodzinnego Krzemieńca i Wilna, by następnie przenieść poetę do Warszawy i na emigrację. Monografia przynosi poza tym interpretację twórczości poety. Omawia ją Sawrymowicz w porządku chronologicznym łącząc analizę poszczególnych utworów z etapami życia ich twórcy i z sytuacją historyczną. Jedną z wartości monografii o Słowackim jest to, że upowszechnia ona wiedzę o okresie mistycznym w życiu i twórczości poety. Wiadomo, że popularna, można by powiedzieć, szkolna wiedza o Słowackim sprowadza się w zasadzie do kilku dramatów (*Kordian*, *Balladyna*, *Lilla Weneda*, *Horsztyński*, *Fantazy*) paru wierszy, jak *Grób Agamemnona*, *Smutno mi Boże*, *Uspokojenie*, *Do autora Trzech Psalmów*, (może jeszcze kilku liryków) oraz fragmentów *Beniowskiego*. Natomiast dramaty późniejsze, jak *Zawisza Czarny*, *Samuel Zborowski*, *Agezyłausz*, poemat *Król Duch* i liryki okresu mistycznego należą do mniej znanych. Nie uwzględnia ich program szkolny, a można przypuszczać, że rzadko zagląda do nich czytelnik dorosły, jeżeli nie jest polonistą i wyjątkowym miłośnikiem literatury romantycznej. Zapewne, złożyło się na to wiele i różnorodnych przyczyn. Jedną z nich było to, że są to utwory niełatwe w odbiorze, wymagają odpowiedniej kultury czytelniczej i pewnego przygotowania. Otóż Sawrymowicz poświęcając w swojej monografii sporo miejsca i uwagi okresowi mistycznemu spowodował, że zarówno późny okres życia poety, jak też utwory, które w tym czasie powstały, stały się bardziej zrozumiałe i przystępne. Sawrymowicz odsłonił uroki i piękności *Króla Ducha*, *Księdza Marka* i *Snu srebrnego Salomei*, dał próbę wyjaśnienia *Samuela Zborowskiego*, wskazał na wartości poetyckie ostatnich wierszy lirycznych. Nie ukrywał przy tym niejasności i trudności w interpretacji poszczególnych utworów, ale otworzył drogę do dalszych badań i lektur, wprowadził w sferę zjawisk, którymi dotąd zajmowały się nieliczne jednostki.

Jak wygląda stosunek Sawrymowicza do Słowackiego i jakby można było określić jego stanowisko w tym względzie? Znamienne jest zakończenie książki, w którym autor cytuje fragment listu Krasińskiego do

Słowackiego z 23 lutego 1843 r. W liście tym autor *Nie-Boskiej* postawił obok siebie Mickiewicza i Słowackiego nie rozważając, który z dwóch poetów jest większy. Otóż Sawrymowicz zdaje się potwierdzać pogląd Krasieńskiego, że mamy do czynienia z indywidualnościami różnymi, ale o równej skali wielkości, zaznaczając, że „po zamilknięciu Mickiewicza, który postawił granitowy posąg poezji polskiej, rolę jego przejął Słowacki i poprowadził dalej rozwój poezji polskiej, inną, ale nie mniej wielką drogą”². W innym syntetycznym studium portretowym zastanawiając się nad tajemnicą popularności pośmiertnej poety, autor dowodził, że zawdzięcza on ją wielu cechom swej wielkiej twórczości.

„W naszej poezji romantycznej, pisał, reprezentował jej nurt najbardziej postępowy, głęboki patriotyzm łączył z hasłami republikańskimi i demokratycznymi, a pod koniec życia wysunął się na czoło ideologii rewolucji społecznej [...] Jako artysta, opierał się na wielkiej tradycji narodowej literatury polskiej, ale jednocześnie w dziedzinie stylu poetyckiego stworzył formy zupełnie nowe, wyprzedzając swoją epokę, wskazując drogi dalszego rozwoju naszej poezji [...] Wreszcie jako dramaturg jest Słowacki twórcą wielkiego teatru narodowego polskiego, toteż rozwój tego teatru w drugiej połowie wieku XIX odbywał się w ogromnym stopniu pod wpływem scenicznych koncepcji Słowackiego”³.

Poza Słowackim w polu zainteresowań badawczych Sawrymowicza znaleźli się także inni poeci romantyczni. Spod jego pióra wyszedł popularny portret literacki Mickiewicza, któremu poświęcił ponadto kilka studiów szczegółowych, przy jego udziale edytorskim i krytycznym ukazał się tom I *Dzieł* poety wydanych w setną rocznicę śmierci, a w tomach IV i VII „Rocznika Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” ogłosił Sawrymowicz nieznanne listy poety. *Miscellanea z lat 1800 - 1850* przyniosły listy Konstantego Gaszyńskiego do Andrzeja Słowaczyńskiego, a ponadto w czasopismach opublikował Sawrymowicz studia m.in. o Słowaczyńskim i Gaszyńskim. W roku 1966 wydał *Wspomnienia z powstania 1831 roku i pierwszych lat emigracji* Jana Bartkowskiego, mniej znanego działacza emigracyjnego opisującego historię swego życia na tle powstania i losów polskich emigrantów. Dodajmy do tego wcześniejsze prace o Kasprowiczu (*Jan Kasprowicz* w cyklu „Portrety literackie”, *Hymn jako gatunek literacki, Rozwój stylu hymnicznego u Kasprowicza*), artykuły na tematy edytorstwa naukowego i rozprawy z zakresu metodyki nauczania języka polskiego, różnego rodzaju antologie (*Publicystyka pozytywizmu*. Wybór. Oprac. i przedmową opatrzyli E. Sawrymowicz i T. Wojeński; *Poezja stanisławowska*. Wybór. Oprac. i przedmowa E. Sawrymowicz), liczne prace redakcyjne oraz udział w podręcznikach, wypisach szkolnych i poradnikach metodycznych, a będziemy mieli wyobrażenie o skali jego działalności pisarskiej.

Ale działalność Eugeniusza Sawrymowicza obejmuje jeszcze prace pedagogiczną i społeczną. Po ukończeniu Uniwersytetu Warszawskiego uczył jako polonista w szkołach średnich, m. in. w Lycée Français de Varsovie. W czasie okupacji hitlerowskiej brał udział w tajnym nauczaniu. Po wyzwoleniu został kierownikiem Centralnego Ośrodka Dydaktyczno-Naukowego Języka Polskiego, w latach 1946 - 1947 był członkiem zespołu redakcyjnego czasopisma „Polonista”, a od 1948 r. należy do redakcji „Polonistyki”. Był profesorem w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie, skąd przeszedł na Uniwersytet Warszawski jako Kierownik Zespołu Romantyzmu. Był członkiem Rady Głównej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i członkiem Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki, przez wiele lat pełnił obowiązki Dziekana Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Jako wiceprezes Zarządu Głównego Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, z którym jest związany od wielu lat, należy do najaktywniejszych jego działaczy. W pracy społecznej działał także w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej w jej władzach kierowniczych.

Wielu polonistów pamięta jego żywą działalność w okresie powojennym, gdy jako kierownik i wykładowca na kursach wakacyjnych organizowanych przez Ministerstwo Oświaty w Szklarskiej Porębie, Karpaczu, czy Kołobrzegu wprowadzał słuchaczy w nową problematykę naukową i prezentował najnowsze osiągnięcia w badaniach nad literaturą romantyczną.

Sylwetka uczonego, pedagoga i działacza społecznego nie byłaby pełna, gdyby się nie uwzględniło jeszcze kilku rysów charakteryzujących go jako człowieka. Nie wszyscy wiedzą, że profesor Sawrymowicz należy do wielkich miłośników i znawców muzyki. Bywalcy koncertów piątkowych w Warszawie widują go od wielu lat siedzącego na balkonie z prawej strony i przysłuchującego się uważnie koncertom symfonicznym. Z dużą kompetencją wypowiada się o dziełach muzycznych wykazując pod tym względem rozległą wiedzę i kulturę artystyczną. Sam uprawiał niegdyś grę na fortepianie, a w młodości był uczestnikiem głośnego w przedwojennej Warszawie salonu muzycznego pani Grosmanowej, gdzie zbierali się i koncertowali najwybitniejsi muzycy krajowi i zagraniczni.

I jeszcze jeden rys Sawrymowicza warto na tym miejscu przypomnieć: poczucie humoru. Ten poważny i dostojny z wyglądu profesor w gronie przyjaciół, kolegów i uczniów okazuje się świetnym facecjonistą, doskonale opowiada kawały, którymi zabawia całe towarzystwo. Ludziom życzliwy, koleżeński, troskliwy opiekun młodzieży zdobył sobie profesor Eugeniusz Sawrymowicz nie tylko uznanie, ale powszechną sympatię, której wyrazem było specjalne zebranie zorganizowane przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego 20 maja 1974 r.

Przypisy

¹ *Korespondencja Juliusza Słowackiego*. Oprac. Eugeniusz Sawrymowicz. Wrocław 1962, t. 1, s. 8.

² E. Sawrymowicz, *Juliusz Słowacki*. Warszawa 1966, s. 324.

³ E. Sawrymowicz, *Juliusz Słowacki w 150 rocznicę urodzin*. Warszawa 1959.